

УДК 730.071+745:37

DOI <https://doi.org/10.32782/facs-2025-6-47>

Тетяна ШТИКАЛО

старший викладач кафедри теорії і методики декоративно-прикладного мистецтва та графіки, Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна, 65020

ORCID: 0000-0002-7014-2915

Бібліографічний опис статті: Штикало, Т. (2025). Ботанічний скульптурний рельєф: художня та педагогічна практика. *Fine Art and Culture Studies*, 6, 373–379, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2025-6-47>

БОТАНІЧНИЙ СКУЛЬПТУРНИЙ РЕЛЬЄФ: ХУДОЖНЯ ТА ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА

Дана публікація досліджує ботанічний рельєф як новітню течію в скульптурному мистецтві й засіб творчого вираження художника, а також розглядає перспективи використання цієї форми рельєфного мистецтва в навчальному процесі.

Об'єкт дослідження – мистецтво ботанічних рельєфів. **Предмет дослідження** – специфіка роботи над ботанічними рельєфами в художньо-творчій практиці скульптора та інтеграція даної творчості в навчальний та освітній процес.

У статті підхід до аналізу ботанічних рельєфів умовно поділено на два різні напрямки. Перший напрямок – це дослідження ботанічних скульптурних рельєфів, як художньої техніки та витворів мистецтва отриманих в процесі реалізації цієї техніки. Зокрема, на прикладі творчості таких художниць як Рейчел Дейн, Кеті Еклс та Тетяни Штикало продемонстровано як зліпки флористичних об'єктів набули художнього значення та стали актуальною художньою практикою для вираження різних ідей, концепцій та емоцій через рельєфні композиції природних об'єктів.

Другий напрямок – це різноманітні педагогічні та методичні розробки з включення ботанічних рельєфів в систему освіти. Наведено цілу низку варіантів інтеграції скульптурних ботанічних рельєфів в педагогічну практику: від власне створення такого рельєфу з учнями, до їх використання в освітніх, просвітніх та виховних цілях.

Актуальність теми статті обумовлена новизною досліджуваної форми творчості в контексті сучасного мистецтва. Ботанічний рельєф являє собою нову форму мистецтва, яка тільки починає здобувати визнання та популярність. Цей напрямок творчості має потенціал стати важливим елементом сучасного культурного середовища, як приклад співпраці людини та природи у створенні чогось унікального. Саме в поєднанні естетичної привабливості об'єктів природи з класичною скульптурною технологією створення рельєфів полягає унікальність таких ботанічних композицій.

В процесі дослідження встановлюється, що ботанічні рельєфи можуть не лише бути цінними об'єктами мистецтва, але й виконувати низку педагогічних функцій, сприяючи вивченню рослинного світу. Це не лише збагачує естетичний досвід, але й розвиває екологічну культуру молодого покоління. Такий підхід може бути особливо корисним у навчальних закладах, адже створення ботанічних рельєфів стимулює інтерес до природознавства та творчого самовираження через об'єкти природи, що не потребує багаторічного вивчення складних скульптурних технік. На прикладі досвіту досліджуваних художниць показано як саме можна реалізовувати освітні та навіть інклюзивні проєкти з ботанічних рельєфів.

Отже, дослідження та розвиток ботанічного скульптурного рельєфу є важливим напрямком як для мистецької спільноти, так і для педагогічного напрямку. Розвиток теоретичних робіт у цій галузі є необхідним кроком для збагачення нашого розуміння та цієї нової форми скульптурного мистецтва.

Ключові слова: скульптура, рельєф, ботанічний рельєф, художня творчість, педагогіка.

Tetiana SHTYKALO

Honored Art Worker of Ukraine, Senior Lecturer at the Department of Theory and Methods of Decorative Arts and Graphics, South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky, 26 Staroportofrankivska Str., Odesa, Ukraine, 65020

ORCID: 0000-0002-7014-2915

To cite this article: Shtykalo, T. (2025). Botanichniy skulpturniy relief: khudozhnia ta pedagogichna praktyka [Botanical sculpture relief: art and pedagogical practice]. *Fine Art and Culture Studies*, 6, 373–379, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2025-6-47>

BOTANICAL SCULPTURE RELIEF: ART AND PEDAGOGICAL PRACTICE

This publication examines botanical relief as a new trend in sculptural art and a means of creative expression for the artist, and also considers the prospects for using this form of relief art in the educational process.

The object of research is the art of botanical reliefs. **The subject** of the study is the specificity of work on botanical reliefs in the artistic and creative practice of the sculptor and the integration of this creativity into the educational and educational process.

In the article, the approach to the analysis of botanical reliefs is conditionally divided into two different directions. The first direction is the study of botanical sculptural reliefs as an artistic technique and works of art obtained in the process of implementing this technique. In particular, on the example of the work of such artists as Rachel Dein, Katy Eccles and Tatiana Shtykalo, it is demonstrated how casts of floral objects acquired artistic significance and became a relevant artistic practice for expressing various ideas, concepts and emotions through relief compositions of natural objects.

The second direction is a variety of pedagogical and methodical developments for the inclusion of botanical reliefs in the education system. A number of options for integrating sculptural botanical reliefs into pedagogical practice are presented: from the actual creation of such a relief with students, to their use for educational, educational, and educational purposes.

The topicality of the topic of the article is due to the novelty of the researched form of creativity in the context of modern art. Botanical relief is a new art form that is just beginning to gain recognition and popularity. This direction of creativity has the potential to become an important element of the modern cultural environment, as an example of the cooperation of man and nature in creating something unique. The uniqueness of such botanical compositions lies in the combination of the aesthetic appeal of natural objects with the classic sculptural technology of creating reliefs.

In the process of research, it is established that botanical reliefs can not only be valuable objects of art, but also perform a number of pedagogical functions, contributing to the study of the plant world. This not only enriches the aesthetic experience, but also develops the ecological culture of the younger generation. This approach can be especially useful in educational institutions, because the creation of botanical reliefs stimulates interest in natural history and creative self-expression through natural objects, which does not require many years of studying complex sculptural techniques. Using the example of the education of the studied female artists, it is shown how exactly it is possible to implement educational and even inclusive projects from botanical reliefs.

Therefore, the research and development of botanical sculptural relief is an important direction both for the artistic community and for the pedagogical direction. The development of theoretical works in this field is a necessary step to enrich our understanding and this new form of sculptural art.

Key words: sculpture, relief, botanical relief, artistic creativity, pedagogy.

Актуальність проблеми. Включення сучасних світових тенденцій художньої практики в українське арт-середовище є актуальною проблемою сьогодення. Загальне розуміння того, чим собою являє скульптурне мистецтво та яким воно може бути, в українській культурі застаріле, це пов'язано з негативним соціалістичним минулим країни, в якому все мистецтво підпорядковувалось інтересам тоталітарного режиму. Лише за останні десятиліття українські скульптори активно почали включатися в загальноєвропейський прогресивний дискурс, стали частиною сучасної «західної» культури.

Подібна проблематика присутня і в системі освіти України, де способи викладання мистецьких дисциплін часто пов'язано з застарілими правилами та абсолютно не відповідає сучасним світовим тенденціям.

Ми пропонуємо вирішити ці два питання комплексно. Сучасне скульптурне мистецтво ботанічних рельєфів не є високим мистецтвом яке затребує професійних умінь чи спеціальних технічних знань, як, наприклад, обробка деревини чи лиття металевих скульптур. Технологія створення ботанічних рельєфів доволі зрозуміла та технічно невимушена, а разом з тим дозволяє митцям створювати витвори мистецтва високої

художньої цінності, які можуть виконувати функцію оздоблення приміщення, так і бути вагомим арт-виразом та підіймати важливі екологічні та соціальні проблематики. Простота та виразність ботанічних рельєфів сприяють включенню їх в педагогічну практику вчителів та викладачів навчальних закладів різних рівнів: від загальноосвітніх шкіл, до вищих художніх навчальних закладів.

Таким чином, актуальність даної публікації полягає у його здатності висвітлити комплексний підхід до феномену ботанічних рельєфів, через мистецьку та педагогічну призми пізнання, збагачуючи наше розуміння про скульптуру та її можливості.

Аналіз досліджень. Навіть при поверхневому огляді здійсненого дослідження стає очевидним, що практично відсутня систематична наукова робота з вивчення ботанічних рельєфів як самостійного напрямку скульптурного мистецтва. В окремих іноземних публікаціях, присвячених не традиційним та унікальним формам мистецтва, можна зустріти поодинокі тексти, в яких представлено перші спроби теоретично обґрунтувати специфіку цього напрямку творчості, визначити історію його розвитку та зазначити досвід художників які працюють з ботанічними рельєфами. Серед таких публікацій відзначимо книгу Нгок Мін, в якій кожна глава присвячена унікальному способу включення квіткового дизайну в інтер'єр (Minh, 2016). В одній з глав представлено досвід англійської мисткині Рейчел Дейн, а також зроблено спробу прослідити історію виникнення цієї форми творчості. Спробу дослідити історію різноманітних ботанічних відбитків в мистецтві було зроблено в книзі у співавторстві Меліси Річардсон та Емі Філдінг (Richardson, Fielding, 2022). Окрім того, в іноземних журналах присутня значна кількість публікацій присвячених окремим творчим досягненням того чи іншого художника в напрямку роботи з ботанічними рельєфами, матеріали з цих публікацій можуть бути використані при створенні методичних розробок для освітніх проєктів.

Подібних теоретичних публікацій в українському науковому чи мистецькому середовищі не було знайдено. Що може свідчити про новизну цієї форми скульптурного мистецтва для українського арт-простору. Присутні лише окремі персональні блоги в мережі Інтернет

від митців, які працюють в даній техніці, однак інформація в з таких джерел не структурована та не відповідає рівню наукових праць.

Методичних розробок чи педагогічних праць в іноземних, чи вітчизняних джерелах інформації присвячених використанню ботанічних рельєфів в освітній та просвітній сферах не виявлено.

Мета дослідження – висвітлити особливості художньо-творчої роботи над створенням скульптурних ботанічних рельєфів та визначити особливості цієї форми творчості на прикладі робіт Рейчел Дейн, Кеті Еклс та Тетяни Штикало, а також представити шляхи можливої інтеграції цих творів мистецтва в освітню сферу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одна з найбільш поширених форм скульптурного мистецтва – рельєф. Рельєфні композиції були універсальним мистецтвом протягом всієї історії людства, прикрашаючи інтер'єри та екстер'єри архітектурних споруд. Багатовікова історія цього мистецтва сприяла виникненню різноманітних видів та типів рельєфу. Переважно їх класифікація пов'язана з різним рівнем підняття чи заглиблення зображення по відношенню до пласкої основи. Однак, як і будь-який вид мистецтва, скульптурний рельєф продовжує розвиватись та еволюціонувати. В сучасному світі все більшої популярності набувають ботанічні рельєфи.

Ботанічний скульптурний рельєф – це особливий тип рельєфу, переважно барельєф, який втілює природний відбиток рослин на поверхні пластичного матеріалу, спершу на глині, а надалі в гіпсу чи бетоні. Ця форма мистецтва передає деталі й текстуру рослинного світу через відтворення їхніх контурів, форм і фактур.

Технологічний процес створення ботанічного рельєфу відносно простий, порівняно з класичними техніками виготовлення скульптур. За основу, як і в інших видах рельєфу, береться глиняна пласка плита необхідного розміру. Свіжі об'єкти флори, такі як квіти, трави, гілки кущів та дерев вдавлюються в масив глини. Таким чином в плиті утворюється об'ємний відтиск, після чого рослини обережно видаляються з поверхні, не пошкоджуючи отримані форми. Відповідно до задуму митця виставляється опалубка, в яку заливається гіпс чи бетон. Враховуючи елегантність

та витонченість рослин, краще використовувати більш розбавлені суміші для заливки, аби кожен об'єкт рельєфу був повністю заповнений та на поверхні фінального рельєфу було передано всі особливості флористичних об'єктів. Після застигання гіпсу чи бетону глина видаляється з поверхні плити, можна побачити ботанічний барельєф. Він зачищається від бруду, залишків квітів, можливе шліфування пласкої основи. На цьому класична технологія створення ботанічного рельєфу завершена. Деякі митці з першого отриманого рельєфу знімають силіконові форми, аби зробити тираж. Також поширена практика – тонування та фарбування ботанічних рельєфів.

Історія появи та розвитку ботанічних рельєфів дискусійне та не визначене питання, адже наукові праці присвячені виключно цій проблематиці відсутні. В іноземних джерелах інформації поширення сучасної традиції створення ботанічних рельєфів з художньою цінністю приписується англійській художниці Рейчел Дейн, яка займається цим мистецтвом з 2011 року (Joy, 2022). Хоча зрозуміло, сам принцип та технологія для створення подібних рельєфів були відомі задовго до сучасності. Насправді перші ботанічні рельєфи створила сама природа. Фосилії – рештки рослин та тварин збережені в осадових породах. Рельєфні скам'янілості рослин хоча й не були створені людиною з певною художньою метою, однак їх цілком можливо розглядати як «прашурів» сучасного мистецтва ботанічних рельєфів.

Якщо досліджувати скульптурний ботанічний рельєф в контексті ціленаправленої людської діяльності з метою отримання відтиску справжніх рослин, то джерела цього мистецтва лежать в природних принтах. Перші відтиски рослин відомі ще з середньовіччя. Один зі старовинних принтів рослини зробив Леонардо да Вінчі у своєму Атлантичному кодексі, проілюструвавши унікальний відбиток листя шавлії. В наступні століття ботаніки використовували природний друк, щоб зафіксувати рослини, які вони збирали, і таким чином ділитися інформацією про відкриття нових видів флори (Minh, 2016, с. 73). Сама технологія гіпсового лиття форм відома вже з XVIII століття. Тож сучасне мистецтво ботанічних рельєфів хоча й новітнє явище, однак технічна та візуальна основи закладені задовго до сьогодення.

Серед багатьох митців які сьогодні працюють з ботанічними рельєфами відзначимо досвід Рейчел Дейн, Кеті Еклс та Тетяни Штикало. На прикладі їх творчості можна зрозуміти ключові особливості цього мистецтва та його потенціал.

Ключовою фігурою в мистецтві ботанічних рельєфів є Рейчел Дейн. Саме досвід англійської мисткині спонукав велику кількість людей звернути увагу на цю форму творчості. Саму ж Рейчел Дейн на створення ботанічних рельєфів надихнула природа та бажання зафіксувати її в первинному вигляді. Як зазначає сама художниця: «Я вважаю, що те, що я роблю, – це постійність, і я хочу перетворити те, що є ефемерним, на щось постійне» (Fantinati, 2023, с. 1). Бажання зафіксувати красу та плин часу відобразилося не тільки в тому, що художниця закарбовує образи рослин в скульптурі, але й в підході до вибору квітів. Рейчел Дейн створює флористичні рельєфи приурочені знаковим подіям, наприклад весіллю, фіксуючи в скульптурі весільні букети. Для багатьох людей весільний букет є символом кохання, радості та особливого моменту в їхньому житті. Особливо актуально це для людей з порушеннями зору, адже таке мистецтво може стати єдиним способом зафіксувати цю знакову подію. Такий інклюзивний підхід вказує на великий потенціал мистецтва ботанічних рельєфів в допомозі людям з порушеннями зору в ознайомленні з ботанічним світом.

Творчість Рейчел Дейн в ботанічних рельєфах також відзначається активним використанням кольору, для тонування чи розмальовування білих рельєфних композицій. Включення кольору в композиції умовно можна поділити на два типи. Перший, передбачає тонування пласкої поверхні рельєфу, для виділення краси білих об'ємів рослин (Рис. 1). Другий підхід полягає в вимальовуванні напівпрозорими шарами акварелі квітів, відповідно до їх природного забарвлення (Рис. 2).

Орієнтація на збереження певних важливих моментів в житті людей через ботанічні рельєфи присутнє й у творчості Кеті Еклс. Окрім весільних букетів, мисткиня також створює меморіальні композиції. Такі композиції дозволяють зберегти поховальні квіти та створити символічний зліпок, який символізує особливу людину чи місце (Рис. 3). У порівнянні

Рис. 1. Рейчел Дейн. Літо

Рис. 2. Рейчел Дейн. Дикі рослини

Рис. 3. Кеті Еклс. Меморіальна панель з гіацинтоїдесом неописаним

Рис. 4. Кеті Еклс. Кругла композиція

з живими квітами, ботанічні скульптурні рельєфи можуть зберігати красу рослин протягом тривалого часу.

Це дозволяє більш вагомо відзначати пам'ять про померлих та їхній внесок у життя. Таке використання подібних рельєфів вказує на їх цінність не тільки як естетичного декору, але й глибоке символічне значення.

З технічних особливостей рельєфів Кеті Еклс варто відзначити експерименти з глиняною основою та фарбуванням фінальних гіпсових рельєфів (Рис. 4). Використовуючи різні типи глини, мисткиня добивається різних природних відтінків рельєфу: сіра глина дає м'яку білизну; теракота надає ефект іржавої патини гіпсу. Також художниця використовує різні чорнила та фарби, які можуть по-різному реагувати з поверхнею гіпсу чи бетону. Як зазначає Кеті Еклс в одному зі своїх текстових інтерв'ю: «Кольори міняються, коли гіпс висихає, тому дуже цікаво спостерігати, як вони (ботанічні рельєфи) виглядають щотижня, зміни (в кольорі) можуть бути неймовірним» (Vowden, 2024, с. 52). В українському арт-просторі

ботанічні рельєфи тільки починають набирати популярності. В цьому контексті варто відзначити творчість одеської художниці Тетяни Штикало, яка проводила перші спроби зі створення ботанічних рельєфів задовго до їх популяризації Рейчел Дейн. Ботанічні рельєфи стали об'єктом художньої творчості української мисткині після того, як в неї виникла ідея створити серію скульптурних робіт ботанічного різноманіття Куяльницького лиману Одещини. Такий проект мав надати можливість людям з порушеннями зору ознайомитись з природними об'єктами рідного краю. Досліджуючи це питання та розширюючи тематику своїх творчих досліджень ботанічних рельєфів, Тетяна Штикало почала створювати різноманітні композиції з рослинами різних природних зон України (Рис. 5). Художниця також реалізує низку подібних проєктів в Європі. Одним з нововведень в ботанічних рельєфах зроблених художницею – використання морської флори (Рис. 6). Переважно всі сучасні ботанічні рельєфи зображують наземні рослини, однак багаторічне проживання в Одесі значною мірою вплинули на

**Рис. 5. Тетяна Штикало.
Польові квіти**

**Рис. 6. Тетяна
Штикало.
Ундарія периста**

творче бачення мисткині й вона звернула увагу на рослинне різноманіття підводного світу. Ключовою ідеєю створення таких скульптурних ботанічних рельєфів залишається бажання авторки зафіксувати в матеріалі непостійні процеси довколишнього середовища та через фактуру й об'єм продемонструвати їх людям з порушеннями зору.

На відміну від художньо-творчої діяльності, педагогічна практика з включення занять зі створення ботанічних рельєфів з учнями потребує не тільки мистецьких навичок, але й розуміння проведення навчального процесу. Завдяки багаторічному досвіду роботи викладачем на художньо-графічному факультеті Університету Ушинського, Тетяна Штикало володіє відповідним рівнем професійних компетентностей.

Заняття зі студентами з створення ботанічних рельєфів вже є постійною педагогічною практикою художниці-педагогині. Як показує її досвід, дослідження ботанічного різноманіття рідного регіону сприяє підвищенню екологічної культури молодого покоління, розширенню їх знань про природу та навколишній світ. На заняттях зі створення ботанічних рельєфів студенти мають змогу долучитися до новітніх форм скульптурного мистецтва, що сприяє їх зацікавленості в навчанні.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, в статті досліджено мистецтво ботанічних рельєфів за двома напрямками:

1. Аналіз ботанічних рельєфів як сучасного напрямку в скульптурному мистецтві дозволив встановити особливості технології створення цих рельєфів та визначити історію їх виникнення. В дослідженні, на прикладі творчості Рейчел Дейн, Кеті Еклс та Тетяни Штикало розглянуто можливості творчого вираження через квіткові скульптурні композиції та їх художню цінність. Сформовано характерні ознаки ботанічних рельєфів.

2. Продемонстровано можливість використання ботанічних рельєфів в інклюзивних проєктах. Це дозволить розширити розуміння цієї форми творчості не тільки як мистецького напрямку, але і як важливого засобу соціально-культурного вираження. Зазначено актуальність введення занять зі створення ботанічних рельєфів в систему освіти, це може сприяти не тільки урізноманітненню завдань про скульптуру, але й сприяти процесу екологічного виховання молодого покоління.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Aloi G. Botanical Speculations: Plants in Contemporary Art. Newcastle upon Tyne, UK : Cambridge Scholars Publishing, 2018. 384 p.
2. Aloi G. Why Look at Plants? The Botanical Emergence in Contemporary Art. Leiden. Boston : Brill, 2019. 48 p.
3. Batiste J. Biblioflora. A Celebration of Floral Beauty in Botanical Art. New York, NY : Smith Street Books, 2024. 304 p. ISBN 9781923049543.
4. Fantinati C. Rachel D. Botanical Bas-relief Originator. 2023. URL: <https://plantpop.com/blog/2023/3/6/rachel-dein-botanical-bas-relief-originator> (date of application: 29.05.2024).
5. Florence P. Thinking the Sculpture Garden: Art, Plant, Landscape. London ; New York : Routledge, 2020. 240 p.
6. Harris S. A. The Beauty of the Flower: The Art and Science of Botanical Illustration. Chicago, IL : University of Chicago Press, 2019. 224 p.
7. Joy D. Botanical plaster art hand cast and painted. 2022. URL: <https://www.deannajoyart.com/what-is-botanical-bas-relief>(date of application: 28.05.2024).
8. Minh N. In Bloom: Creating and Living With Flowers. New York : Rizzoli, 2016. 224 p.
9. Richardson M., Fielding A. The Modern Flower Press: Preserving the Beauty of Nature. London : William Collins, 2022. 288 p.

10. Vowden C. Meet the botanical artist creating beautiful casts of homegrown plants. *Country Living*. 2024. March. P. 51–52.

REFERENCES:

1. Aloi G. (2018). *Botanical Speculations: Plants in Contemporary Art*. Newcastle upon Tyne, UK : Cambridge Scholars Publishing [in English].
2. Aloi G. (2019). *Why Look at Plants? The Botanical Emergence in Contemporary Art*. Leiden. Boston : Brill [in English].
3. Batiste J. (2024). *Biblioflora. A Celebration of Floral Beauty in Botanical Art*. New York, NY : Smith Street Books, ISBN 9781923049543 [in English].
4. Fantinati C., & Rachel D. (2023). Botanical Bas-relief Originator. *plantpop.com*. Retrieved from <https://plantpop.com/blog/2023/3/6/rachel-dein-botanical-bas-relief-originator> [in English].
5. Florence P. (2020). *Thinking the Sculpture Garden: Art, Plant, Landscape*. London ; New York : Routledge [in English].
6. Harris S. A. (2019). *The Beauty of the Flower: The Art and Science of Botanical Illustration*. Chicago, IL : University of Chicago Press [in English].
7. Joy D. (2022). Botanical plaster art hand cast and painted. *deannajoyart.com*. Retrieved from <https://www.deannajoyart.com/what-is-botanical-bas-relief> [in English].
8. Minh N. (2016). In *Bloom: Creating and Living With Flowers*. New York : Rizzoli [in English].
9. Richardson M., Fielding A. (2022). *The Modern Flower Press: Preserving the Beauty of Nature*. London : William Collins [in English].
10. Vowden C. (2024). Meet the botanical artist creating beautiful casts of homegrown plants. *Country Living* [in English].

Дата першого надходження статті до видання: 11.11.2025

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 08.12.2025

Дата публікації (оприлюднення) статті: 31.12.2025